

Raymond R.
Hausoul

Israël en het koningschap

In de Bijbel ontdekken we verschillende positieve en negatieve uitspraken over het koningschap. In dit artikel willen we dat gegeven nader verkennen. Wat staat er precies op het spel als het volk God om een koning vraagt? In hoeverre is die inzet van het koningschap een keuze van God? Doordat dit vraagstuk nauw verbonden is met het Bijbelboek 1–2 Samuël zullen we dit artikel openen met de lofzang van Hanna en vervolgens de bijbels-thematische lijnen over het koningschap vanuit Genesis verkennen.

De lofzang van Hanna

De lofzang van Hanna, de moeder van Samuël, is een van de mooiste liederen in de Bijbel. Vlak na het begin van 1 Samuël staat het vermeld. In de bijbeluitleg is het dikwijls opgevat als een belangrijke sleutel voor de uitleg van 1–2 Samuël. Het lied kent ook zijn latere doorwerking. Zo bestaat er een grote overeenkomst tussen de lofzang van Hanna in het Oude Testament en de lofzang van Maria in het Nieuwe Testament (Luk.1:46–55).

Het hoogtepunt van de lofzang van Hanna bevindt zich in het laatste vers. Daar spreekt Hanna aan het slot over het koningschap: 'Jahweh spreekt recht over heel de aarde, Hij geeft macht aan de koning die Hij kiest en verhoogt het aanzien van zijn Gezalfde' (1 Sam.2:10b). Om dit verlangen naar het koningschap beter te begrijpen maken we een sprong terug in de tijd en gaan we vanaf Genesis 1 na wat God over dit koningschap al openbaarde. Droeg Hanna die

openbaring met zich mee in haar hart? Het zou mij niet verbazen als dat zo was. Hanna was een Levitische vrouw die als stam normaal het meest bekend waren met Gods openbaring. Daarnaast had ze jarenlang de moeilijke omstandigheden van onvruchtbaarheid en vernedering doorstaan, waarin ze als godvrezende haar ogen op Gods verlossing had gericht. Die overwegingen worden te weinig erkent door hen die het lied van Hanna te theologisch vinden voor een boerenmeisje. Hanna is echter geen boerenmeisje. Ze is een dochter uit de stam van Levi. Dat verklaart de openbaringen die ze in haar loflied naar voren brengt.

God de Koning

Vanaf het begin in Genesis 1 openbaart God zich als Koning van deze schepping. Hij kiest in het scheppingsverhaal mensen om zijn beeld op aarde te vertegenwoordigen. De mens reflecteert het koningschap van God door te heersen over de schepping: 'Hij zegende hen en zei tegen hen: "Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen"' (Gen.1:28). Dat heersen moet op een positieve manier gebeuren, zoals God het zelf zou willen. De vertaling 'beheren' klinkt voor velen daarom gepaster dan het militaristisch klinkende 'heersen'. Vanaf het begin roept God de mens er toe op om zijn heerlijkheid op aarde te laten zien.

Bloedvonnissen

Over het koningschap wordt in deze eerste hoofdstukken van het Bijbelboek Genesis nog

*“heers over de vissen van
de zee, over de vogels van
de hemel en over alle
dieren die op de aarde
rondkruipen”*

niet gesproken. Een eerste uitspraak die de noodzakelijkheid van een overheidsvorm met zich meebrengt, vinden we pas in Genesis 9. Daar vermeldt God in zijn verbond dat Hij degenen die onschuldig bloed vergieten zal straffen (v.5). Dat de mens hierin een medeverantwoordelijkheid naar anderen heeft, blijkt uit het daaropvolgende vers: ‘Wie bloed van mensen vergiet, diens bloed wordt door mensen vergoten, want God heeft de mens als zijn evenbeeld gemaakt’ (Gen.9:6). Nergens anders in de Bijbel wordt de doodstraf voor de moordenaar zo expliciet genoemd en gemotiveerd. Alle schepselen dragen de verantwoording om niet in geweld daad te ontaarden. Om volledig aan dit gebod tegemoet te komen, zou er dan een rechtsinstantie op aarde moeten zijn die het vonnis op een rechtvaardige manier over het onschuldig

bloedvergieten kan uitvoeren. De basis van dit vonnis vormt het getuigenis van Genesis 1:26: De mens is gemaakt naar het beeld van God.

Sommige vonden zulk een menselijke rechtbank moeilijk. Mensen konden fouten maken.

Ze kozen er daarom voor om de Hebreeuwse uitdrukking *bā’ādām* niet met ‘door een mens’ maar met ‘voor een mens’ te vertalen. Het zou dan om God gaan, die de moordenaar berecht, zoals dat het geval is in Genesis 9:5.

Het Hebreeuws laat die uitleg echter moeilijk toe. We moeten Genesis 9:5-6 daarom opvatten als complementair aan elkaar: God en de mens zijn verantwoordelijk om het kwaad een halt toe te roepen. De stap naar het nadenken over een goed werkende staatsvorm is daarmee gezet.

Belofte aan Abraham en Jakob

De eerste belofte van een koning komen we in de ontmoetingen tussen God en Abraham tegen. Daar zegt God tegen de aartsvader: ‘onder je nazaten zullen koningen zijn’ (Gen.17:6). De belofte van dit koningschap staat in relatie met de overbekende belofte in Genesis 12: ‘Ik zal je tot

een groot volk maken, Ik zal je zegenen, Ik zal je aanzien geven, een bron van zegen zul je zijn' (v.2). Het grote volk dat de aartsvader zal ontvangen zal een staatsvorm nodig hebben. Voor de leiding in die staatsvorm kiest God op dat moment voor het koningschap. Later herhaalt God die belofte bij de aartsvader Jakob: 'er zullen koningen uit je voortkomen' (35:11). Toch vernemen we nergens in Genesis dat er koningen opstaan onder de nakomelingen van Abraham. De belofte van het koningschap komt zelfs onder druk te staan, doordat er wel sprake is van koningen in Edom: 'Dit zijn de koningen die in Edom geregeerd hebben nog voordat er een koning over de Israëlieten regeerde' (Gen.36:31). Vervolgens komt er een waslijst aan Edomitische koningen. De schrijver benadrukt dat deze koningen allemaal aan de macht kwamen voordat er een koning over de Israëlieten regeerde (v.32-39). Doordat Genesis traditioneel vaak in de tijd van Mozes is gedateerd, leeft het verlangen naar een koning vroeg onder het volk. God lijkt zijn belofte aan de aartsvaderen niet te vervullen, terwijl de volken rondom hen wel al koningen hebben.

Jakobs verwachting op het sterfbed

Op zijn sterfbed uit Jakob de hoop op de komst van de koning die God voor zijn volk in gedachte heeft: 'In Juda's handen zal de scepter blijven, tussen zijn voeten de heersersstaf, totdat hij komt die er recht op heeft, die alle volken zullen dienen' (Gen.49:10). Deze 'hij' staat in relatie met de belofte van het koningschap. Deze uitspraak verduidelijkt dan dat uit de stam Juda het door God beloofde koningschap zal voortkomen. De uitdrukking 'die er recht op heeft' (NBV) wordt in andere vertalingen weergegeven met Silo. Het Hebreeuwse grondwoord *sjilo* is namelijk onduidelijk en 'die er recht op heeft' is afgeleid van *sjelloh* dat 'van hem' betekent. Andere vertalen *sjilo* met 'die hem leiden mag' (WV) of met 'de volken brengen hem geschenken' (GNB). Volgens de joods-christelijke uitleg gaat het bij deze 'hij' waar sprake van is om de Messias. Dat is de verklaring die de Targum op

Genesis biedt. Een weetje hierbij is dat zowel de term 'Silo komt' als Messias dezelfde getalswaarde van 358 hebben. Soms dachten uitleggers ook aan de plaats Silo, waar de tabernakel als eerste in het land verbleef. Die plaats lag echter niet in Juda, maar in het gebied van Efraïm (Joz.16:6).

Over het tijdstip waarop de 'hij' uit de stam van Juda het koningschap ontvangt, wordt verder niets vermeldt. Zelfs op het sterfbed drukt Jakob echter zijn geloof in de belofte van God uit. Ondanks dat zijn broer Ezau (dat is Edom) al verschillende koningen heeft voortgebracht, beseft Jakob dat God een God van trouw is. God zal doen wat Hij beloofde. Hij zal de koning(en) naar wie de aartsvaderen uitzagen aan hen schenken. Vervolgens is het een lange tijd stil met betrekking tot het door God beloofde koningschap.

Mozes en het koningschap

Tijdens de gevangenschap van Israël in Egypte is er weinig sprake van het koningschap. Slechts het spreken over 'een ster komt op uit Jakob', door de profeet Bileam, duidt op een toekomstige koning (Num.24:17). Pas nadat het volk in het gebied van Moab is gearriveerd en op het punt staat om het beloofde land in bezit te nemen, zegt Mozes dat een koningschap 'geoorloofd is': 'Wanneer u in het land gekomen bent dat Jahweh, uw God, u zal geven en u het in bezit hebt genomen en er woont, zegt u misschien: "Laten we een koning aanstellen, net zoals de volken om ons heen." Dat is geoorloofd: u mag uit uw midden iemand die door Jahweh, uw God, zal worden uitgekozen, als koning aanstellen' (Deut.17:14-15a).

Mozes geeft het volk instructies om Gods bepalingen hierin te kunnen volgen. God weet namelijk wie goed is om als koning voor zijn volk te dienen. Deuteronomium 17 somt enkele basiseisen op. Het gaat om een koning die zijn hart op God richt en zijn koningschap niet door de afgoden, die de andere volken inspireren, laat bepalen (v.18–20). Waar het volk Gods raad in de wind slaat, dreigt het opnieuw in gevangenschap te gaan. Ook een koning beschermt het volk daar niet tegen (vgl. Deut.28:36).

Een doornstruik als koning

Mozes' instructies over het koningschap worden door Abimelech in de wind geslagen als hij zich tot koning over Sichem laat kronen (Ri.9:6). Hij is de eerste koning die Israël kent – al is het maar over het kleinschalige gebied van Sichem. Voor de schrijver van het Bijbelboek Rechters is dit verhaal van belang. Het laat zien hoe het koningschap er zeker niet moet uitzien. De aandacht voor dit negatieve voorbeeld komt tot uiting in het feit dat Rechters 9 het langste gedeelte in het Bijbelboek Rechters is dat niet over een rechter gaat. Abimelech, de zoon van Gideon, zal zich als een wolf ontpoppen. Voor God is deze man dan niet meer dan een doornstruik waarmee het volk de haard aansteekt (v.15). Abimelech pretendeert echter als doornstruik een schaduwplaats te zijn voor de hoge ceders. Zijn koningschap blijft gelukkig plaatselijk gesitueerd bij Sichem en heeft weinig invloed op de rest van het land.

Het beeld van het koningschap wordt echter niet door het negatieve voorbeeld van Abimelech overheerst. De schrijver van Rechters beseft dat de oude Godsbelofte van het koningschap aan de aartsvaders nog steeds geldt. Hij laat daarom in terugblik de hoop van het volk zien naar de komst van een koning. Als een refrein klinkt het vier keer in het slot van Rechters: 'In die tijd was er geen koning in Israël; iedereen deed wat in zijn eigen ogen goed was' (Ri.17:6; vgl. 18:1; 19:1; 21:25). Zonder de vervulling van dit koningschap zouden alleen eigenwilligheid

en chaos het land beheersen. De godvruchtige Hanna, die kort daarna leeft, herkent deze oude belofte. Het inspireert haar om in haar lofzang de verwachting uit te spreken over de komende koning. Een koning door God gekozen is van groot belang, wil het volk niet nog verder in het verval komen. Deze koning is, volgens haar, de gezalfde, die gericht op God het volk zal besturen. Hij is Gods middel om het doel met zijn schepping te bereiken. Dit verlangen zal enkel door de Messias volledig worden bereikt. Hij is namelijk de Koning der koningen, de Koning die boven alle koningen staat en zich een nakomeling van Abraham weet.

Dovemans oren voor Gods belofte

In 1–2 Samuël blijkt echter dat het volk de beloftes van God niet heeft bewaard. Het loflied dat Hanna uitspreekt, stoot op dovemans oren. Het volk laat zich in zijn verlangen naar het koningschap niet door de belofte van God aan de aartsvaders inspireren of door de uitspraken van Mozes of zelfs van Bileam. De aanleiding tot

de beslissing voor een koning zijn de gebruiken van nabije volken. Het verlangen voor een koning komt namelijk op als het volk de strijd aangaat tegen de Ammonieten. Tijdens die strijd stoot het volk op koning Nachas: 'Maar toen u zag dat koning Nachas van Ammon u aanviel, zei u tegen mij: "Nee, we willen een koning!" En dat terwijl toch Jahweh, uw God, uw koning is' (1Sam.12:12).

Meteen was het volk het er over eens dat het een koning als Nachas wilde krijgen. Hij zou hen namelijk in de oorlog aanvoeren en dan zouden ze de Ammonieten kunnen overwinnen. Dat dachten ze tenminste. Ze gaven dat in elk geval meteen aan Samuël door: 'We willen dat een koning ons bestuurt en recht over ons spreekt, voor ons uittrekt en ons voorgaat in de strijd' (1Sam.8:20b).

Deze koning, een kopie van Nachas, zou alles voor hen doen. Hij zou het zijn die het volk in de oorlog zou voeren. Dat deze oorlog in relatie stond met de opdracht van God om het beloofde land in bezit te nemen, vermeldde het volk niet. Israël houdt geen rekening met de unieke positie die het als volk tegenover de andere volken heeft. Het zijn plotseling niet meer 'Gods oorlogen', maar 'hun oorlogen'. Door het koningschap te verbinden met de strijd, gingen ze echter radicaal in tegen Gods instructies over deze strijd. Juist in die strijd mocht er geen koning vooraan staan. Als er iemand vooraan stond dan was dat God zelf: 'Jahweh, uw God, gaat met u mee, Hij is het die de strijd voor u voert tegen de vijand; Hij schenkt u de overwinning' (Deut.20:4). Duidelijker kon Mozes het niet benadrukken: God streed voorop, God ging mee, God gaf overwinning. Hij deed dat namelijk door de Engel die Hij voor het volk uitzond en waar zij nauwgezet naar moesten luisteren: 'Mijn Engel zal voor jullie uit gaan naar het gebied van de Amorieten, de Hethieten, Perizzieten, Kanaänieten, Chiwvieten en Jebusieten, en ik zal die volken uitroeien. Neem hun gebruiken niet over, kniel niet neer voor hun goden en vereer ze niet;

haal hun godenbeelden omver en verbrijzel hun gewijde stenen' (Ex.23:23-24).

Israël koos er echter voor om zich in de manier van oorlogvoeren wel te laten leiden door de volken. Tegendraads hing het de raad van God aan de kapstok. Zo verwierp het volk God tijdens de strijd. Het vergat dat God een koning in gedachte had. Maar dat was een volledig ander koningschap dan het koningschap dat de Ammonieten hadden. God gaf het volk zijn zin: 'Geef dus gehoor aan hun verzoek' (1Sam.8:9, vgl. v.22).

Een spanning die uitdaagt

De afgoden die de volken inspireren bepalen daardoor uiteindelijk het koningschap waartoe Saul wordt uitgekozen. Door die keuze legt het Bijbelboek 1-2 Samuël een spanning bloot. Wie vertrouwd is met het voorgaande Bijbelboek Rechters beseft namelijk dat het koningschap twee kanten uit kan. Het kan een negatief koningschap zijn dat zich van God afkeert en in de voetsporen van Abimelech gaat. Of het kan een positief koningschap zijn dat beseft dat elke staatsvorm die niet op God gericht is en zich aan zijn instructies houdt, ten dode is opgeschreven. Het volk in het Bijbelboek 1-2 Samuël kiest in dat geval voor het eerste, negatieve koningschap. Het kiest een koning die God en zijn Engel als aanvoerders van het leger vervangt. Dat zal leiden tot een dood spoor.

Tegenover die negatieve houding van het volk staat echter de hoop van de rechtvaardigen. Dat is de hoop op het positieve koningschap dat God aan de aartsvaders beloofde, waar Jakob en de schrijver van Rechters naar uitzagen en waar Mozes en Bileam over profeteerden. Het is dit koningschap waar ook Hanna naar uitzielt. Het koningschap dat van God afkomstig is en in lijn staat met de belofte van de Messias. Enkel bij de vervulling van dit koningschap wordt optimaal zichtbaar wat God bedoelde toen Hij de mens uitnodigde om zijn schepping te beheren.